

32. Určenie polčasov premeny rádioaktívnych izotopov striebra

1. Všeobecná časť

Meranie aktivity žiariča v závislosti od času umožňuje určiť polčasy premeny $T_{1/2}$ jednotlivých rádionuklidov, ktoré tvoria jeho súčasť. Ak sa počas experimentu rádioaktívne komponenty prakticky úplne rozpadnú, metódou diferenciálneho merania možno polčasy premeny určiť dostatočne presne. Najpresnejšie výsledky získame v prípade, ak počet rádioaktívnych izotopov nie je veľký (nie viac ako tri – štyri), pričom ich polčasy premeny sa výrazne od seba líšia. Aktivita žiariča pozostáva z aktivít jednotlivých komponentov v prípade, že sa rozpadajú nezávisle a že rozpadové produkty sú stabilné:

$$A = \frac{dN}{dt} = \sum_i \lambda_i N_{0i} \exp(-\lambda_i t) = \sum_i A_{0i} \exp(-\lambda_i t) \quad (32.1)$$

kde N_{0i} je počet atómov i -tého rádionuklidu v čase $t = 0$ a λ_i je rozpadová konštanta i -tého rádionuklidu.

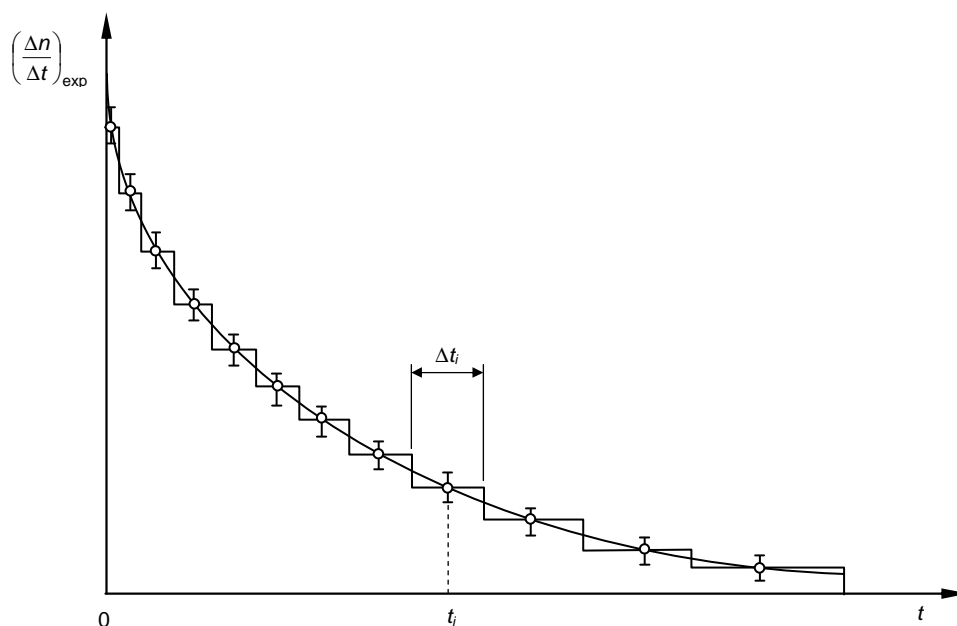
Aktivita každého rádionuklidu v čase $t = 0$ je $A_{0i} = \lambda_i N_{0i}$ a exponenciálne klesá. Ak detektor zaregistruje rádioaktívny rozpad, zmeraný počet impulzov Δn za časový interval Δt bude súvisieť s aktivitou žiariča podľa vzťahu:

$$\frac{\Delta n}{\Delta t} = [\omega_i A_{0i} \exp(-\lambda_i t)] + \frac{\overline{\Delta n_p}}{\Delta t_p} \quad (32.2)$$

V tomto vzťahu, ω_i je stredná pravdepodobnosť registrácie detektorom častíc i -tého komponentu (hodnoty ω_i môžu byť rôzne pre rôzne rádionuklidy, pretože emitované častice majú rôznu energiu) a $\overline{\Delta n_p}/\Delta t_p$ je stredný počet impulzov pozadia za jednotku času.

V prípade merania aktivity v krátkych časových intervaloch Δt , experimentálne údaje po odpočítaní pozadia budú mať tvar histogramu (obr. 32.1). Pretože do grafu vynášame početnosti prepočítané na jednotku času, intervaly Δt nemusia byť rovnaké. Treba však dodržať zásadu, aby $\Delta t \ll T_{1/2}$ pre každý komponent žiariča. Platí:

$$\left(\frac{\Delta n}{\Delta t}\right)_{\text{exp}} = \left(\frac{\Delta n}{\Delta t}\right)_{\text{mer}} - \left(\frac{\overline{\Delta n_p}}{\Delta t_p}\right) \quad (32.3)$$

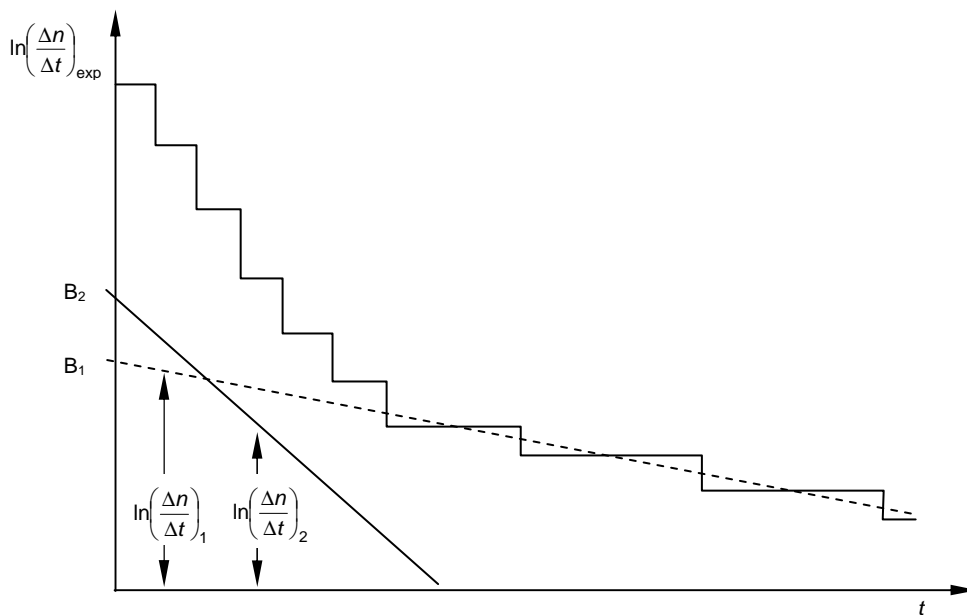

Obr. 32.1: Priebeh nameranej aktivity po odpočítaní pozadia.

Ak hodnoty $(\Delta n/\Delta t)_{\text{exp}}$ vynesieme v semilogaritmickej mierke (obr. 32.2), môžeme analyzovať sumu exponenťov a nájsť jednotlivé polčasy premeny. Po dostatočne dlhom čase sa krátkožijúce komponenty prakticky rozpadnú. Rozpadáť sa bude už iba posledný – najdlhšie žijúci – komponent. Rozpadová krivka bude mať tvar priamky zodpovedajúcej tomuto komponentu. Extrapoláciou získanej priamky k $t = 0$ možno separovať dlhožijúci komponent $(\Delta n/\Delta t)_1$ od celkovej rozpadovej krivky $(\Delta n/\Delta t)_{\text{exp}}$ a nakresliť graf pre krátkožijúci komponent.

$$\ln\left(\frac{\Delta n}{\Delta t}\right)_2 = \ln\left[\left(\frac{\Delta n}{\Delta t}\right)_{\text{exp}} - \left(\frac{\Delta n}{\Delta t}\right)_1\right] \quad (32.4)$$

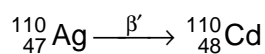
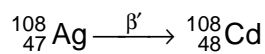
Opakovaním tohto postupu určíme polčasy premeny všetkých komponentov. Úseky B_i na osi y sú rovné $B_i = A_{0i}\omega_i$. Ak poznáme účinnosť registrácie ω_i , môžeme určiť A_{0i} .

Obr. 32.2: Rozklad rozpadovej krivky na jednotlivé komponenty.

2. Zadanie

Cieľom tejto úlohy je skúmanie žiariča, ktorý pozostáva zo zmesi dvoch nezávislých izotopov striebra a stanovenie ich polčasov premeny. Prebiehajú nasledovné reakcie:

Ako žiarič použijeme doštičku prírodného striebra, ktorú ožiarime neutrónmi. Izotopové zloženie striebra, vlastnosti izotopov a β – aktívnych produktov reakcie (n,γ) sú uvedené v tab. 32.1.

Stabilný izotop	Obsah izotopu [%]	Produkt reakcie (n,γ)	$T_{1/2}$	Mikroskopický účinný prierez σ_{akt}	Makroskopický účinný prierez Σ_{akt}
$^{107}_{47}\text{Ag}$	51,9	$^{108}_{47}\text{Ag}$	2,3 min	$(44 \pm 9) \cdot 10^{-28} \text{ m}^2$	0,131 cm^2/g
$^{109}_{47}\text{Ag}$	48,1	$^{110}_{47}\text{Ag}$	24,5 s	$(110 \pm 20) \cdot 10^{-28} \text{ m}^2$	0,35 cm^2/g

Účinný prierez aktivácie σ_{akt} platí pre neutróny s rýchlosťou $v_n = 2200 \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$. Mikroskopický účinný prierez je vzťahnutý na jeden atóm príslušného stabilného izotopu, pričom charakterizuje pravdepodobnosť vzniku konkrétneho produktu reakcie (n,γ):

V neutrónovej aktivačnej analýze sa často používa tzv. makroskopický účinný prierez aktivácie Σ_{akt} , ktorý sa uvádza v tabuľkách. Má rozmer m^2/kg . Takto udávaný makroskopický účinný prierez aktivácie už zahrňuje aj percentuálne zastúpenie izotopu v prírodnej zmesi prvkov.

Pri spracovaní výsledkov merania treba brať do úvahy, že prírodné striebro sa aktivuje nielen tepelnými neutrónmi. Účinný prierez aktivácie izotopu $^{109}_{47}\text{Ag}$ má výrazné rezonančné maximum v oblasti energií neutrónov $E_{rez} = 5,3 \text{ eV}$ ($\sigma_{rez} = 1,5 \cdot 10^{-24} \text{ m}^2$). Vzorku ožarujeme rádioizotopickým zdrojom neutrónov (Am – Be), neutróny sú produktom reakcie $^9_4\text{Be} (\alpha, n) ^{12}_6\text{C}$. Spomalenie neutrónov dosiahneme obalením zdroja parafínom.

Pri meraní budeme postupovať takto:

- 1) Umiestnime striebornú doštičku do neutrónového poľa. Dobu ožarovania t volíme tak, aby dosiahli nasýtený stav aktivácie, t.j. $t = \frac{8 \div 10}{\lambda}$, keď počet rozpadajúcich sa jadier je rovný počtu vznikajúcich.
- 2) Zmeriame pozadie.
- 3) Vyberieme doštičku z ožarovacieho miesta v neutrónovom zdroji. Tento časový okamih označíme ako $t = 0$, odkedy sa rádioaktívne izotopy rozpadajú, ale nové už nevznikajú.

- 4) Čo najrýchlejšie (10 ÷ 20 s) umiestnime doštičku pod detektor a začneme registrovať počet impulzov v krátkych časových intervaloch (napr. 10 s) s prestávkami medzi jednotlivými meraniami 5 s. Merací interval po 30 ÷ 50 s možno predĺžiť. Meranie končí, keď sa údaje detektora približujú k hodnote pozadia (najmenej 10 min).
- 5) Hodnoty t , Δn , $(\Delta n/\Delta t)_{\text{exp}}$, $\ln(\Delta n/\Delta t)_{\text{exp}}$, $\ln(\Delta n/\Delta t)_1$,
 $(\Delta n/\Delta t)_2 = (\Delta n/\Delta t)_{\text{exp}} - (\Delta n/\Delta t)_1$, $\ln(\Delta n/\Delta t)_2$, zapisujeme do tabuľky.
- 6) Zostrojíme závislosť $\ln(\Delta n/\Delta t)_{\text{exp}} = f(t)$ a $\ln(\Delta n/\Delta t)_2 = f(t)$. Z grafov určíme polčasy premeny izotopov striebra.
- 7) Za predpokladu, že $\omega_1 = \omega_2$, určíme pomer $(N_{01}/N_{02})_{\text{exp}}$ jadier ^{108}Ag a ^{110}Ag v okamihu konca ožiarenia. Vypočítame túto hodnotu podľa údajov účinných prierezov aktivácie tepelnými neutrónmi:

$$\left(\frac{N_{01}}{N_{02}}\right)_{\text{výp}} = \frac{a_1 \sigma_{1\text{akt}} T_1}{a_2 \sigma_{2\text{akt}} T_2}$$

- 8) Výsledky merania vyhodnotíme na počítači.